

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Afetlere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi

Veysi Kortak¹

Öz

Afetler, bireyler ve toplumlar üzerinde yıkıcı etkiler bırakmaktadır. Toplumlar eski çağlardan beri afetlerden korunmak ve afetlerin olası etkilerini azaltmak için uğraş vermişlerdir. Nüfus artışı, kentleşme, endüstrileşme ve iklim değişikliği gibi faktörlerin de etkisiyle afetler daha sık ve şiddetli bir duruma gelmiştir. Bu süreç içerisinde afetlerin yıkıcı etkilerini hafifletmek için farklı çözümler geliştirilmiş ve afet eğitimleri önemli bir başlık olarak ele alınmıştır.

Türkiye’de afet eğitimlerinin 2010 yılından itibaren okul tabanlı olarak verilmeye başlanması önemli bir tarihtir. Okul tabanlı eğitimle, çocukluk çağda afet farkındalığının gelişime önemli katkılar sunması amaçlanmıştır. Öğretmenlere ve gelecekte bu eğitimi verecek olan öğretmen adaylarına bu aşamada önemli rol ve sorumluluklar düşmektedir. Bu çalışmada gelecekte okul tabanlı afet eğitiminin önemli bir parçası olacak olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının afetlere yönelik tutum düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır. Anket yoluyla toplanan veriler istatistik programına aktarılmış ve araştırma sorularına uygun analizlere tabi tutulmuştur. Çalışmada öğretmen adaylarının afetlere yönelik bilişsel ve davranışsal tutumları düşük duyuşsal tutumları ise yüksek bulunmuştur. Öğretmen adaylarının tutumlarında cinsiyete, afet yaşama, afet eğitimi alma, ilk yardım eğitimi alma ve bir sivil toplum kuruluşunda faaliyette bulunma durumuna göre farklılık tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afet Eğitimi, Afet Tutumları, Öğretmen Adayları, Sosyal Bilgiler

Examination of Social Studies Teacher Candidates' Attitudes Towards Disasters

Abstract

Disasters have devastating effects on individuals and societies. Societies have struggled to protect themselves from disasters and to reduce the possible effects of disasters since ancient times. With the influence of factors such as population growth, urbanization, industrialization and climate change, disasters have become more frequent and severe. In this process, different solutions have been developed to mitigate the devastating effects of disasters. Disaster training has been considered as an important topic among these solutions.

It is an important date that disaster education started to be given on a school-based basis as of 2010 in Turkey. With school-based education, it is aimed to contribute to the development of disaster awareness in childhood. Teachers and teacher candidates who will give this training in the future have important roles and responsibilities at this stage. In this study, it was tried to measure the attitudes of social studies teacher candidates towards disasters, which will be an important part of school-based disaster education in the

¹ Öğretim Görevlisi, İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, İlk ve Acil Yardım Programı, İzmir, Türkiye
e-posta/ e-mail: veysi.kortak@kavram.edu.tr ORCID No: 0000-0002-4639-8507

Bu makaleye atıf yapmak için / To cite this article

Kortak, V., (2023). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Afetlere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi.
Afet ve Risk Dergisi, 6(2), 448-463.

future. The data collected through the questionnaire were transferred to the statistical program and analyzed in accordance with the research questions. In the study, pre-service teachers' cognitive and behavioral attitudes towards disasters were found to be low, while their affective attitudes were high. A difference was determined in the attitudes of teacher candidates according to gender, experiencing disasters, receiving disaster education, first aid training and being active in a non-governmental organization.

Keywords: Disaster Attitudes, Disaster Education, Social Studies, Teacher Candidates

1. GİRİŞ

Türkiye deprem, sel, heyelan, kuraklık, orman yangınları gibi afetlere sıklıkla maruz kalmaktadır. Küresel ölçekte son on yıllara bakıldığında iklim değişikliği kaynaklı aşırı hava olaylarının yoğunluk, sıklık ve zamana yayılım bakımından artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Akdeniz havzasında yer alması sebebiyle iklim değişikliği kaynaklı aşırı hava olayları ile bu eğilimin devam edeceği öngörülmektedir (IPCC, 2022).

Eğitim, afetlerle mücadelenin önemli bir unsurudur. Eğitim yoluyla afetler konusunda örgütsel ve sistematik çözümler üretmek mümkündür. Temel afet eğitimlerinin küçük yaşlardan itibaren verilmeye başlanması, bireye hem teorik hem de pratik yönde afetin öncesinde, sırasında ve sonrasında nasıl davranması gerektiği konusunda bilgi kazandırır. Hazırlık çerçevesinde yapılan bilinçlendirme eğitimleri bireyin ve toplumun afetlere karşı mukavemetini arttırmakta dolayısıyla afet zararlarını azaltmaktadır (Ganpatrao, 2014; Pınar, 2017; Yayla, 2016; Yıldız, 2014).

Türkiye’de afet eğitimlerinin bir müfredat içinde verilmesi 1992 yılına dayanmaktadır. Seçmeli ders statüsündeki “Çevre ve İnsan” dersinin bir ünitesi şeklinde örgün olarak verilmiştir (Maya ve Sarı, 2018). 1999 yılında Gölcük ve Düzce Depremleriyle Türkiye, afet tarihinin en büyük yıkımlarından birini yaşamıştır. Bu tarihten sonra ülkede birçok kamu kurum/kuruluş ve Sivil Toplum Kuruluşu (STK) tarafından afet eğitimleri verilmeye başlansa da bu eğitimler sürdürülebilir olmamıştır (Varol ve Buluş Kırıkkaya, 2017). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının 2009’da kurulmasıyla beraber yönetsel açıdan önemli bir adım atılmış oldu (URL 1)T.C. Resmi Gazete, 17 Haziran 2009, sayı: 27261). Böylelikle Türkiye afet yönetim sistemi merkezi bir yapıya dönüştürüldüğü ve bir önceki sisteme göre risk yönetiminin üzerinde daha fazla yoğunlaşıldığı görülmüştür. Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) 2010 yılında Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) ile afet eğitim konusunda ortak bir protokole imza atması bu yoğunlaşma için bir örnek olarak gösterilebilir. Protokol kapsamında “Okul Tabanlı Afet Eğitim Projesi” başlatmıştır. Projede afet öncesinde verilecek eğitimler sayesinde temel afet bilinci kazanmış ve afetler konusunda direnç oluşturmuş nesiller yetiştirmek amaçlanmıştır (Özmen ve İnce, 2017). MEB’in afet eğitimlerini belirli bir plan ve program dâhilinde vermeye başlaması eğitimlerin sürekliliğinin ve etkililiğinin sağlanması bağlamında önemli görülmektedir.

MEB çatısı altında ilköğretim kademesindeki öğrencilere afet eğitiminin verildiği tüm dersler incelenmiştir. İnceleme sonucunda, Sosyal Bilgiler, Fen Bilimleri ve Hayat Bilgisi derslerinin bünyesinde afet eğitimlerinin farklı sınıflarda çeşitli şekillerde verildiği, Sosyal Bilgiler dersinin müfredatında konuya daha fazla yer verildiği tespit edilmiştir (Kortak, 2019). Bu tespit sosyal bilgileri dersinin ‘öğrencileri hayata ve hayatta karşılaşılabilecekleri tehlikelere karşı hazırlama’ amacına uygun düşmektedir (Turan, 2019). Hayat boyu hazırlıklı olunması gereken tehlikelerden bir tanesi de afetlerdir.

Afet risklerini azaltma kapsamında yapılan müfredat tasarlama, uygulama ve değerlendirme çalışmaları ile bu müfredatların uygulayıcıları olan öğretmenlerin eğitimleri afet risklerini azaltmada önemli görülmektedir (Nakano vd., 2020). Çünkü müfredat aracılığı ile öğretmenler

bilgi, beceri ve deneyimlerini öğrencilerine ve velilerine aktarma fırsatı bulabilmekte ve afetlere dirençli toplum oluşturmaya katkı verebilmektedir (Gokmenoglu vd., 2021). Astuti vd. (2021) afet deneyiminin ve müfredat değişikliklerinin sosyal bilgiler öğretmenlerinin eğitim sürecinde kullandıkları sınıf etkinlikleri üzerindeki ilişkisini incelediği çalışmasında, afet deneyiminin ve müfredatların afet risk azaltma pratiklerine uygun şekilde revize edilmesinin öğretmenlerin afetlere ilişkin bilinç düzeyini arttırdığı tespit etmiştir. Ayrıca öğretmenlerin sınıf etkinliklerinde afet risk azaltmaya yönelik uygulamalara daha fazla yer vermeye başladığını belirtmiştir. Bu anlamda öğretmenlerin afet farkındalık düzeylerinin artması, öğrencilerin afet farkındalık düzeyine olumlu yönde katkı sunabileceği belirtilebilir. Nakano ve Yamori, (2021) afet risk azaltma eğitimlerinde öğreten konumdaki öğretmenlerin pasif bilgi aktarma yaklaşımının yerine öğrencilerin aktif olarak yer aldığı etkileşimli bir yaklaşımın önemine vurgu yapmıştır. Bu yaklaşım, öğrencilerin afetlerle ilgili bilgi ve yeteneklerini olumlu yönde etkilemenin yanında öğrencilerin afet risk azaltma davranışlarına da katkı sunabileceği belirtilmiştir.

Afet risk azaltma eğitimlerinin okul tabanlı verilmesi doğru bilginin geniş kitlelere aktarılmasına olanak sağlar. Bir müfredata entegre bir şekilde verilen eğitim aynı zamanda bilginin sistemli bir şekilde ilerlemesini kolaylaştırmaktadır. Bu noktada öğretmenin okul tabanlı afet eğitim süreçlerindeki rolüne önem arz edilmektedir. Öğretmenler, öğrenme yönetiminin ders planlarını hazırlama, öğrenme yaklaşımlarını ve yöntemlerini seçme, öğrenme değerlendirmelerini gerçekleştirme ve değerlendirme sonuçlarını takip etme aşamalarında aktif bir şekilde yer almaktadır. Ayrıca eğitim sürecini etkili ve verimli bir şekilde ilerlemesinde önemli bir rol üstlenmektedirler (Suarmika vd., 2022).

Okul tabanlı afet eğitimlerinin afet risk azaltma amaçlarına uygunluğu olduğu çeşitli çalışmalar ile ortaya konulabilir. Türkiye’de afet eğitimleri ilköğretim kademesinde ağırlıklı olarak sosyal bilgiler dersi kapsamında verilmektedir. Bu anlamda ilköğretim sosyal bilgiler dersinin müfredat boyutuyla, yükseköğretim sosyal bilgiler lisans müfredatı boyutuyla, dersi vermekle yükümlü sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve gelecekte bu dersi vermekle yükümlü olacak olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çeşitli afet araştırma çalışmalarına konu edinmesi ve bütüncül yaklaşımlarla değerlendirilmesi önemli görülmektedir.

Bu çalışmada okul tabanlı afet eğitimlerinin önemli bir bileşeni olacak olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının afetlerle ilgili tutumlarının ne düzeyde olduğu sorusuna odaklanılmıştır. Bu çalışmada amaçlanan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının afetlerle ilgili bilişsel duyuşsal ve davranışsal tutumlarının ne düzeyde olduğunu tespit etmektir. Ayrıca araştırma ile öğretmen adaylarının tutum düzeylerinin sınıf, yaş ve cinsiyet gibi demografik özelliklere ve tablo 2’de yer alan afetlerle ilgili bazı deneyim yaşama durumuna göre değişiklik gösterip göstermediği, değişiklik var ise istatistiki açıdan anlamlı olup olmadığı irdelenmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu bölümün altında sırasıyla araştırmanın etik yönü, araştırmanın modeli, araştırmanın çalışma grubu, veri toplama aracı ve verilerin analizi başlıklarına yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Etik Yönü

Verilerin toplanması için Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilimsel Araştırmalar Değerlendirme Kurulundan (04.03.2019 tarih ve 33813216-044-E.1900035996 sayı) gerekli izinler alınmıştır. Veriler gönüllülük esasına göre toplanmıştır.

2.2. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma kapsamında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının afetlerle ilgili tutum düzeyleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Geniş kitlelerin bilgi, beceri, tutum, davranış gibi özelliklerinin düzeylerinin

tespit edilmeye çalışıldığı araştırmalar tarama modeli olarak sınıflandırılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, nicel tekniklere uygun betimleme yönteminin bir çeşidi olan tarama modelinde bir araştırmadır (Büyüköztürk vd., 2013).

2.3. Araştırmanın Çalışma Grubu

Çalışmanın örneklem grubunu Sosyal Bilgiler Öğretmen adayları oluşturmaktadır. Bu kapsamda 2018-2019 eğitim öğretim yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitiminde devam eden öğretmen adaylarına anket uygulanmıştır. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi 1, 2, 3 ve 4. Sınıfta öğrenim görmekte olan 218 kayıtlı öğrencinin tümüne ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma grubunu oluşturan 218 kişiden 36 öğretmen adayına çeşitli nedenlerden dolayı ulaşım sağlanamamış, 14 kişi ise katılmayı kabul etmemiştir. Geriye kalan 168 kişiden veri toplanmıştır. Yapılan kontroller sonucunda anket formlarından dört tanesinin eksik doldurulduğu tespit edilmiştir. Eksik formlar çıkarıldıktan sonra kalan 164 tanesinin analize uygun olduğu görülmüş ve analiz edilmiştir. Katılımcıların bazı demografik bilgileri tabloda verilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların bazı demografik bilgileri

Değişkenler		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	107	65,2
	Erkek	57	34,8
Yaş	18-19	31	18,9
	20-21	74	45,1
	22-23	48	29,3
	24 ve üzeri	11	6,7
Sınıf	1.sınıf	43	26,2
	2.sınıf	40	24,4
	3.sınıf	43	26,2
	4.sınıf	38	23,2

Tablo 1’de katılımcıların demografik bilgilerine yer verilmiştir. Kadın sayısının erkeklerin yaklaşık iki katı olduğu ve 20-21 yaş grubundan olan katılımcıların sayısının diğer gruplardan daha fazla olduğu görülmektedir. Sınıf değişkenine göre dengeli bir dağılım olduğu görülmektedir.

2.4. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada kullanılan veri toplama formu üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım olan “Genel Bilgiler” de yaş, cinsiyet ve sınıfı öğrenmeye yönelik üç soru yer almaktadır. İkinci kısım “Afetlere Yönelik Bireysel Özellikler” de afetlere ilişkin bazı deneyimlerin tespiti için Evet/Hayır şeklinde altı soru bulunmaktadır. Üçüncü kısım “Afet Tutum Ölçeği” nde beşli likert tipinde hazırlanmış 23 adet ifade yer almaktadır. “Afetlere İlişkin Bireysel Özellikler” ve “Afet Tutum Ölçeği” bölümleri Türkan ve Kılıç (2017)’tan alınmıştır.

Ölçeğin alındığı çalışmada geçerlik ve güvenilirlik analizi yapılmıştır. Bu çalışmada ayrıca geçerlilik ve güvenilirlik analizinin yapılması tercih edilmiştir. Yapı geçerliliğine yönelik yapılan Bartlett’s testinde Chi-Square değeri 1796,568, p değeri 0,00 ($p < 0,05$) olarak bulunmuş ve $p < 0,05$ olduğundan ölçeğin faktör analizine uygun olduğu kabul edilmiştir. Analiz sonucu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri 0.820 ($> 0,6$) olduğundan örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu görülmüştür. Ölçeğin alındığı çalışmada öz değeri $> 1,00$ olan üç faktörün toplam varyansın %54,958’ini açıkladığı belirtilmiştir (Türkan ve Kılıç 2017). Bu çalışmada söz konusu üç faktörün toplam varyansın %51,266’sını açıkladığı görülmüştür. Sosyal bilimlerde bu değerlerin %50’nin üzerinde olması istenir (Joseph vd., 2014). Güvenilirlik analizinde Cronbach alfa katsayısı referans alınmıştır. Ölçeğin orijinalinde 23 maddeye yönelik Cronbach alfa değeri .83’tür. Bu çalışmada

ölçekte yer alan 23 madde için Cronbach alfa değeri .81 olarak bulunmuştur. Bilişsel, duyuşsal ve davranışsal alt boyutlarına yönelik Cronbach alfa değerleri sırasıyla .86, .83, .82 olarak bulunmuştur.

2.5. Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. Veriler programa aktarılıp gerekli kontroller sağlanmıştır. Normallik testinde Skewness ve Kurtosis değerlerine bakılmış ve bu konuda referans aralığı olarak -2 ile +2 arası normal kabul edilmiştir (George ve Mallery, 2016). Afet tutum ölçeğine ve alt boyutlarına ilişkin Skewness, Kurtosis, standart sapma ve aritmetik ortalama değerleri tablo olarak verilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Genel ölçek ve alt boyutlarına yönelik normallik testi sonuçları

Ölçek/Alt Boyutlar	Madde sayısı	\bar{X} *	SS**	Skewness	Kurtosis
Bilişsel	7	2,87	,73	,706	,724
Duyuşsal	9	3,63	,73	-,273	-,362
Davranışsal	7	2,13	,68	,801	,044
Genel Ölçek	23	2,94	,45	,456	,231

*Aritmetik ortalama, **Standart sapma

Skewnes ve Kurtosis baz alınan referans değerlerine göre verilerin normal dağıldığı varsayıldığından ikili değişkenlerin karşılaştırılmasında “Bağımsız Gruplar t Testi”, üç ve daha fazla değişkenlerin karşılaştırılmasında “Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)” kullanılmıştır.

Afet tutum ölçeğinin maddelerine ilişkin betimlemelerde aritmetik ortalama (\bar{X}) ve standart sapma (SS) değerleri kullanılmış $\bar{X}=3,00$ orta düzey olarak kabul edilmiştir. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < ,05$ olarak kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu başlık altında çalışmanın amaçları kapsamında yapılan analizler ve bu analizlerin bulgularına yer verilmiştir. Katılımcıların afetlere ilişkin bazı deneyim durumları tablo olarak verilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Katılımcıların afetlere ilişkin bazı deneyim durumları

Değişkenler		Frekans	Yüzde
Afete maruz kalma durumu	Evet	95	57,9
	Hayır	69	42,1
Ailesinden birisinin afete maruz kalma durumu	Evet	102	62,2
	Hayır	62	37,8
Herhangi bir afette bir yakınını kaybetme durumu	Evet	6	3,7
	Hayır	158	96,3
Herhangi bir afette maddi kayıp yaşama durumu	Evet	23	14,0
	Hayır	141	86,0
Afetlerle ilgili konularda herhangi bir eğitim alma durumu	Evet	96	58,5
	Hayır	68	41,5
İlk yardım eğitimi alma durumu	Evet	87	53,0
	Hayır	77	47,0
	Hiç	77	47,0
	Nadiren	36	22,0

Bir sivil toplum kuruluşunda herhangi bir faaliyette bulunma sıklığı	Ara sıra	38	23,2
	Genellikle	8	4,9
	Her zaman	5	3,0

Tablo 3'te katılımcıların afetlere ilişkin bazı deneyimleri yaşama durumlarına yer verilmiştir. Katılımcıların %57,9'u daha önce bir afete maruz kaldığını, %62,2'si ailesinden en az birisinin bir afet yaşama deneyimi olduğunu belirtmiştir. Bir afette yakınımlı kaybettim diyenlerin oranı ise %3,7'dir. Katılımcıların %14'ü afetlerde maddi kayıp yaşadığını belirtmiştir. Afetlerle ilgili daha önce eğitim aldım diyenlerin oranı %58,5 iken, ilk yardım eğitimi aldım diyenlerin oranı %53'tür. Katılımcıların yaklaşık %47'si daha önce bir STK'da hiçbir faaliyette bulunmadığı belirtirken, aynı konuda "nadiren" ve "ara sıra" faaliyette bulundum diyenlerin toplam oranı %45,2'dir. Aşağıdaki tabloda afet tutum ölçeğine verilen yanıtların betimsel istatistikleri görülmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Afet tutum ölçeğine ilişkin betimleyici istatistikler

Boyut	Maddeler	Frekans	\bar{X}	SS
Bilişsel	1. Afetlerle ilgili temel bilgiye sahibim.	164	3,11	,81
	2. Afetlerle ilgili risk faktörlerinin nasıl azaltılacağını ve/veya ortadan kaldırılacağını biliyorum.	164	3,06	,85
	3. Aile afet planı ile ilgili yeterli bilgim var.	164	2,69	,94
	4. Yaşadığım evin/yurdun afetlere karşı güvenliği hakkında yeteri kadar bilgim var.	164	2,53	1,06
	5. Yaşadığım evde/yurtta yapısal olmayan risk faktörlerinin neler olduğu bilgisine sahibim.	164	2,70	1,17
	6. Yaşadığım evde/yurtta yapısal olmayan risk faktörlerini azaltmak için ne yapmam gerektiği bilgisine sahibim.	164	2,65	1,05
	7. Afet sırasında kalabalık mekânlarda nasıl hareket etmem gerektiğini biliyorum.	164	3,35	1,00
Duyuşsal	8. Yaşadığım şehrin afete maruz kalma olasılığı beni korkutuyor.	164	3,60	1,09
	9. Yaşadığım ülkenin afetlere maruz kalma olasılığı beni korkutuyor.	164	3,71	1,04
	10. Muhtemel bir afet öncesine yönelik önlemlerin alınmaması beni tedirgin ediyor.	164	3,98	1,05
	11. Bir afet sırasında kalabalık mekânlarda olmak beni endişelendirir.	164	3,21	1,22
	12. Muhtemel bir afet sırasında bana kısa sürede ulaşılacağından kaygılıyım	164	3,31	1,16
	13. Olası bir afet sonrasında arama-kurtarma çalışanlarının bana kısa zamanda ulaşmama ihtimalinden kaygılıyım.	164	3,58	1,12
	14. Muhtemel bir afet sonrası yeteri kadar destek (maddi, psikolojik, barında) almama düşüncesinden endişe duyuyorum.	164	3,46	1,15
	15. Muhtemel bir afet sonrasında çevremle (aile, arkadaş vb.) iletişim problemi yaşamaktan korku duyuyorum.	164	3,71	1,20
	16. Türkiye'de toplumsal duyarlılığın yalnız afet zamanlarında artması kaygı vericidir.	164	4,08	1,05

Davranışsal	17. Muhtemel bir afet için hazırlıklı olduğumu düşünüyorum.	164	2,35	1,02
	18. Kişisel bilgilerimi ve belgelerimi herhangi bir afet olma olasılığına karşı yedekliyorum.	164	1,98	1,04
	19. Olası bir afet durumuna karşı aile afet planımızı hazırladık.	164	1,63	,87
	20. Afet ve acil durum çantam var.	164	1,45	,87
	21. Ailem ile oturduğum evde yangın detektörü yangın söndürme tüpü gibi kişisel önlemler alınmıştır.	164	1,70	,97
	22. Afet esnasında kendimi korumak için gereken bilgi ve eğitimim var.	164	2,82	1,00
	23. Acil bir durumda gerekli olan iletişimi doğru bir şekilde yerine getiririm.	164	3,00	1,12

Bilişsel tutumu temsil eden ilk yedi madde incelendiğinde “afet esnasında kalabalık bir mekanda nasıl hareket etmem gerektiğini biliyorum” maddesine katılım düzeyi 3,35 ile “afetler konusunda temel bir bilgiye sahibim” maddesine katılım düzeyi 3,11 olup ortalamanın üzerindedir. “Yaşadığım evin veya yurdun afetlere karşı güvenliği hakkında yeteri kadar bilgim var” maddesi 2,53; “yaşadığı evde veya yurttan yapısal olmayan risk faktörlerini azaltmak için gerekli bilgilere sahibim” maddesi 2,65; “aile afet planı hakkında yeterli bilgiye sahibim” maddesi 2,69 ortalama ile bilişsel maddeler içinde katılım düzeyleri en düşük maddelerdir. Tabloda 8-16 aralığındaki maddeler duyuşsal tutumu temsil etmektedir. “Türkiye’de toplumsal duyarlılığın sadece afet zamanlarında artmasının kaygı vericidir” maddesi 4,08 puan değeri ile tüm maddeler içerisinde en yüksek katılım düzeyine ulaşmıştır. “Muhtemel bir afet öncesinde gerekli önlemlerin alınmaması beni tedirgin ediyor” maddesi ortalama 3,98; “yaşadığım ülkenin afete maruz kalma olasılığı beni korkutuyor” maddesi ortalama 3,71; “olası bir afette çevremle iletişim problemi yaşamaktan korkuyorum” maddesi ortalama 3,71 puan düzeyindedir. Duyuşsal tutumu temsil eden maddelerden “bir afet esnasında kalabalık mekânlarda olmak beni endişelendirir” maddesi 3,21; “muhtemel bir afet sırasında bana kısa sürede ulaşılabileceğinden kaygılıyım” maddesi 3,31 puan düzeyi ile diğer bilişsel tutum maddeleri arasında en düşük puan düzeyinde olan maddelerdir. 17-23 arasındaki maddeler davranışsal tutumu temsil etmektedir. “Acil bir durumda gerekli olan iletişimi doğru bir şekilde yerine getiririm” maddesinin ortalaması 3,00 ile ortalama düzeydedir. “Afet ve acil durum çantam var maddesi” ortalama 1,45 puan; “olası bir afet durumuna karşı aile afet planımızı hazırladık” maddesi ortalama 1,63 puan; “ailemle beraber oturduğum evde yangın detektörü, yangın söndürme tüpü gibi kişisel önlemler alınmıştır” maddesi ortalama 1,70 puan düzeyindedir. Davranışsal tutumu temsil eden son madde hariç tüm maddeler ortalama düzey olan 3,00’ün altındadır. Aşağıdaki tabloda cinsiyet için bağımsız gruplar t testi sonuçlarına yer verilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Cinsiyetin afet tutumları üzerindeki etkisine ilişkin bağımsız gruplar t testi sonuçları

Boyut	Cinsiyet	Frekans	\bar{X}	SS	t	p
Bilişsel	Kadın	107	2,81	,71	-1,47	,142
	Erkek	57	2,99	,76		
Duyuşsal	Kadın	107	3,74	,73	2,699	,008
	Erkek	57	3,42	,69		
Davranışsal	Kadın	107	2,08	,65	-1,496	,137
	Erkek	57	2,24	,73		
Genel	Kadın	107	2,95	,43	,272	,786
	Erkek	57	2,93	,49		

Tablo 5'te katılımcıların afet tutumlarında cinsiyet değişkenine göre bir fark olup olmadığı bağımsız gruplar t testi ile analiz edilmiştir. Testin sonuçlarına göre bilişsel boyutta kadınlar $\bar{X}=2,81$ ortalamasına, erkekler ise $\bar{X}=2,99$ ortalamasına sahip olup bu ortalamalar arasında istatistiki açıdan bir anlamlılık bulunmamıştır ($p=,142$). Duyuşsal boyutta kadınların ortalaması $\bar{X}=3,74$; erkeklerin ortalaması $\bar{X}=3,42$ 'dir. Bu ortalamalara göre kadınların duyuşsal boyutta tutum düzeyleri erkeklerden daha yüksek olup istatistiki açıdan da anlamlı bulunmuştur ($p=,008$). Davranışsal boyutta kadınların ortalaması $\bar{X}=2,08$; erkeklerin ortalaması $\bar{X}=2,24$ 'tür. Buna göre davranışsal boyutta kadın ile erkeklerin tutumları arasında istatistiksel açıdan bir anlamlılık bulunmamıştır ($p=,137$). Genel ölçek ortalamalarına bakıldığında kadınların ortalaması $\bar{X}=2,95$; erkeklerin ise $\bar{X}=2,93$ 'tür. Bu ortalamaların karşılaştırılmasında istatistiki bir anlamlılık bulunmamıştır ($p=,786$). Bir sonraki tabloda sınıf değişkeni için Tek Yönlü ANOVA sonuçlarına yer verilmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Sınıf değişkeninin afet tutumları üzerindeki etkisine ilişkin Tek Yönlü ANOVA sonuçları

Boyut	Sınıf	Frekans	\bar{X}	SS	SD*	F**	p
Bilişsel	1.Sınıf	43	2,70	,82	3/160	1,347	,261
	2.Sınıf	40	2,83	,61			
	3.Sınıf	43	2,98	,77			
	4.Sınıf	38	2,97	,69			
Duyuşsal	1.Sınıf	43	3,80	,67	3/160	2,259	,084
	2.Sınıf	40	3,39	,85			
	3.Sınıf	43	3,62	,68			
	4.Sınıf	38	3,69	,70			
Davranışsal	1.Sınıf	43	2,02	,63	3/160	1,839	,142
	2.Sınıf	40	2,17	,64			
	3.Sınıf	43	2,03	,69			
	4.Sınıf	38	2,33	,74			

*Serbestlik derecesi, **F tablo değeri.

Tablo 6'da sınıf değişkenine göre öğretmen adaylarının afet tutumlarının değişip değişmediği tek yönlü ANOVA ile test edilmiştir. Sınıfların karşılaştırılmasında bilişsel tutumlarına yönelik p değeri ,261; duyuşsal tutumlarına yönelik p değeri ,084; davranışsal tutumlarına yönelik p değeri ,141 olarak bulunmuş ve istatistiki açıdan bir anlamlılık tespit edilmemiştir. Bir sonraki tabloda katılımcıların afet ile ilgili bazı deneyimleri yaşama durumuna göre bağımsız gruplar t testi sonuçları gösterilmektedir (Tablo 7).

Tablo 7'de katılımcıların afetlerle ilgili bazı deneyimleri yaşama durumlarının tutumlarında anlamlı bir değişiklik oluşturup oluşturmadığı test edilmiştir. Katılımcılardan daha önce bir afete maruz kalanların ($\bar{X}=2,99$), kalmayanlara göre ($\bar{X}=2,70$) bilişsel tutumlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p=,011$). Daha önce bir afete maruz kalanların bilişsel tutumları daha yüksek bulunmuştur. Duyuşsal tutum açısından daha önce bir afeti yaşayanlar ($\bar{X}=3,67$) ile yaşamayanlar ($\bar{X}=3,57$) arasında ($p=,440$); davranışsal tutum açısından daha önce bir afeti yaşayanlar ($\bar{X}=2,21$) ile yaşamayanlar ($\bar{X}=2,02$) arasında ($p=,076$) istatistiksel açıdan herhangi bir farklılık bulunmamıştır. Ailesinden birisinin daha önce bir afete maruz kalma durumuna göre t testi sonuçları incelendiğinde bilişsel tutumlarında ailesinden birisi daha önce afete maruz kalanlar ($\bar{X}=2,94$) ile kalmayanlar ($\bar{X}=2,76$) arasında ($p=,121$); duyuşsal tutumlarında kalanlar ($\bar{X}=3,66$) ile kalmayanlar ($\bar{X}=3,56$) arasında ($p=,402$); davranışsal tutumlarında kalanlar ($\bar{X}=2,18$) ile kalmayanlar ($\bar{X}=2,06$) arasında ($p=,315$) istatistiksel açıdan bir anlamlılık tespit edilmemiştir. Herhangi bir afette maddi kayıp yaşama durumuna göre t testi analizi ile karşılaştırma yapılmıştır. Sonuçlara göre bilişsel boyutta herhangi bir afette daha önce maddi kayıp yaşayanlar ($\bar{X}=3,12$) ile yaşamayanlar ($\bar{X}=2,83$) arasında ($p=,219$); duyuşsal

tutumlarında maddi kayıp yaşayanlar ($\bar{X}=3,82$) ile yaşamayanlar ($\bar{X}=3,60$) arasında ($p=,175$) istatistiksel bir anlamlılık bulunmamıştır. Benzer şekilde davranışsal tutumlarında da herhangi bir afette maddi kayıp yaşayanlar ($\bar{X}=2,31$) ile yaşamayanlar ($\bar{X}=2,11$) arasında bir anlamlılık bulunmamıştır ($p=,196$). Afet ve ilgili konularda daha önce herhangi bir eğitim alanların ($\bar{X}=3,02$) bilişsel tutumları eğitim almayanlara ($\bar{X}=2,65$) göre daha yüksek bulunmuş ve istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p=,001$). Duyuşsal tutumlarında ise eğitim almayanların tutum düzeyleri ($\bar{X}=3,79$) eğitim alanlara göre ($\bar{X}=3,51$) daha yüksek bulunmuş ve bu istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olarak tespit edilmiştir ($p=,020$). Davranışsal tutum yönünden daha önce eğitim almış olanlar ($\bar{X}=2,26$) eğitim almamış olanlara ($\bar{X}=1,95$) göre daha yüksek bir düzeye sahip oldukları bulunmuş ve bu istatistiksel açıdan da anlamlı bulunmuştur ($p=,004$). İlk yardım eğitimi alma durumuna yönelik yapılan analizde bilişsel tutum yönünden eğitim alanlar ($\bar{X}=3,11$) ile almayanlar ($\bar{X}=2,59$) arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p=,000$). Bu farklılık ilk yardım eğitimi alanların lehinedir. Duyuşsal tutum yönünden ilk yardım eğitimi alanlar ($\bar{X}=3,53$) ile almayanlar ($\bar{X}=3,74$) arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Davranışsal tutum yönünden ilk yardım eğitimi alanlar ($\bar{X}=2,30$) ile almayanlar ($\bar{X}=1,95$) arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p=,001$). Bu farklılık ilk yardım eğitimi alanların lehine oluşmuştur. Aşağıdaki tabloda ise katılımcıların bir STK'da herhangi bir faaliyette bulunma sıklığına göre afet tutumlarına ilişkin ANOVA testi sonuçları gösterilmiştir (Tablo 8).

Tablo 7. Afet ile ilgili bazı deneyimleri yaşama durumuna göre bağımsız gruplar *t* testi sonuçları

Değişken	Boyut	Yanıt	Frekans	\bar{X}	SS	<i>t</i>	<i>p</i>
Bir afete maruz kalma durumu	Bilişsel	Evet	95	2,99	,68	2,581	,011
		Hayır	69	2,70	,76		
	Duyuşsal	Evet	95	3,67	,78	,774	,440
		Hayır	69	3,57	,67		
	Davranışsal	Evet	95	2,21	,68	1,783	,076
		Hayır	69	2,02	,67		
Ailesinden birisinin afete maruz kalma durumu	Bilişsel	Evet	102	2,94	,73	1,560	,121
		Hayır	62	2,76	,72		
	Duyuşsal	Evet	102	3,66	,74	,841	,402
		Hayır	62	3,56	,72		
	Davranışsal	Evet	102	2,18	,68	1,008	,315
		Hayır	62	2,06	,69		
Herhangi bir afette maddi kayıp yaşama durumu	Bilişsel	Evet	23	3,12	1,07	1,261	,291
		Hayır	141	2,83	,65		
	Duyuşsal	Evet	23	3,82	,73	1,363	,175
		Hayır	141	3,60	,73		
	Davranışsal	Evet	23	2,31	,72	1,297	,196
		Hayır	141	2,11	,67		
Afetlerle ilgili herhangi bir eğitim alma durumu	Bilişsel	Evet	96	3,02	,77	3,247	,001
		Hayır	68	2,65	,61		
	Duyuşsal	Evet	96	3,51	,75	-2,350	,020
		Hayır	68	3,79	,69		
	Davranışsal	Evet	96	2,26	,90	2,893	,004
		Hayır	68	1,95	,61		
İlk yardım eğitimi alma durumu	Bilişsel	Evet	87	3,11	,76	4,897	,000
		Hayır	77	2,59	,58		
	Duyuşsal	Evet	87	3,53	,77	-1,801	,074
		Hayır	77	3,74	,68		
	Davranışsal	Evet	87	2,30	,74	3,394	,001
		Hayır	77	1,95	,56		

Tablo 8. Bir STK'da herhangi bir faaliyette bulunma sıklığına göre ANOVA testi sonuçları

Değişken	Boyut	Sıklık	Frekans	\bar{X}	SS	SD	F	p	Anlamlılık
Bir STK'da herhangi bir faaliyette bulunma durumu	Bilişsel	Hiç	77	2,76	,75	4/159	1,682	,157	
		Nadiren	36	2,78	,58				
		Ara Sıra	38	3,07	,85				
		Genellikle	8	3,10	,43				
		Her Zaman	5	3,27	,43				
	Duyuşsal	Hiç	77	3,71	,74	4/159	1,952	,104	
		Nadiren	36	3,61	,68				
		Ara Sıra	38	3,66	,69				
		Genellikle	8	3,22	,72				
		Her Zaman	5	2,95	,99				
	Davranışsal	Hiç	77	1,94	,65	4/159	4,540	,001	a-c
		Nadiren	36	2,11	,60				
		Ara Sıra	38	2,49	,73				
		Genellikle	8	2,35	,69				
		Her Zaman	5	2,14	,50				

a=hiç b=nadiren c=ara sıra d=genellikle e=her zaman

Tablo 8'de katılımcıların bir STK'da bulunma sıklık durumuna göre afet tutumlarının değişip değişmediği ANOVA analizi ile test edilmiştir. Bulgular katılımcıların bir STK'da bulunma sıklık durumunun bilişsel tutumlarında ve duyuşsal tutumlarında anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir ($p=,157$; $p=,104$). Davranışsal tutumlarında ise bir STK'da faaliyette bulunma sıklık durumunun anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmektedir. Tukey's testi ile bu farklılığın daha önce hiç faaliyette bulunmayanlar ($\bar{X}=1,94$) ile ara sıra ($\bar{X}=2,49$) faaliyette bulunanlar arasında olduğu tespit edilmiştir. Buna göre ara sıra bir STK'da faaliyette bulunanların davranışsal tutumları daha önce hiç faaliyette bulunmayanlarda anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur ($p=,001$).

4. TARTIŞMA

Afet farkındalığının bireyde küçük yaşlardan itibaren gelişmeye başlaması, dirençli toplumun önemli göstergelerindendir. Bu farkındalığı oluşturmak için eğitimlerin okul tabanlı verilmesi ve bu eğitimlerin afetler konusunda yeterli bilgiye sahip öğretmenler tarafından verilmesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada henüz öğretmen olmamış ancak geleceğin birer sosyal bilgiler öğretmeni adayı olan sosyal bilimler eğitimi lisans öğrencilerinin afet tutum düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır.

Çalışmada henüz afet eğitimi ve ilk yardım eğitimi almayanların oranı % 40'ın üzerinde bulunmuştur. Türkiye, Küresel Risk Yönetimi Endeksinde (INFORM) tehlike ve maruz kalma alt bileşeninde 6.6 puan ile yüksek riskli bir konumda bulunmaktadır (URL 2). Bilinçlendirme eğitimleri afet risk azaltma çalışmalarının önemli bir parçasıdır. Eğitimler sayesinde afetlerin olası zararları hafifletilmeye çalışılır. Dolayısıyla eğitim almayanların bu kadar yüksek bir oranda olması önemli bir problemdir. Ayrıca çalışmada örnekleme oluşturan bireylerin gelecekte ilköğretim çağındaki öğrencilere temel afet eğitimi vermekle yükümlü olacağı göz önüne alındığında eğitimlerin yetersiz olduğundan ve afete dirençli bir toplum oluşturmak için üniversitelerde öğretmen yetiştiren bölümlerde afet eğitimleri ve ilk yardım eğitimi daha yaygın olarak verilmesi gerekliliğinden bahsedilebilir. AFAD'ın tüm Türkiye'yi dâhil ettiği çalışmada eğitim almayanların %89 gibi bir çoğunluğa sahip olduğunu tespit etmiştir (URL 3). Sonraki yıllarda AFAD eğitim çalışmalarına hız kazandırmış 2020 yılını 'Afet Hazırlık Yılı', 2021 yılını 'Afet Eğitim Yılı' ve 2022'i ise 'Afet Tatbikat Yılı' ilan etmiştir. AFAD'ın 2021 yılını 'Afet Eğitim Yılı'

olarak ilan etmesi ve bu çerçevede yılın ilk onbir ayında 55 milyondan fazla kişiye afet farkındalık eğitimi vermesi afetlere hazır bir toplum oluşturma açısından çok önemlidir (URL 4). Afet ve acil durum sonrası olay yerine ilk ulaşanlar ve ilk müdahaleyi yapanlar ağırlıklı olarak yakın çevrede yaşayanlardır. Bilinçsiz yapılan ilk yardım müdahalelerin çok daha kötü sonuçları doğurabileceği, ilk yardım almış bilinçli birisi tarafından yapılan ilk yardımın da olası can kaybı ve sakatlıkların ciddi anlamda azaltacağı unutulmamalıdır. Okul saatlerinde meydana gelen bir afet veya acil durumda ise okul yöneticileri ve öğretmenler ilk müdahalede bulunmakla yükümlüdür (Mersal ve Aly, 2016). Öğretmenlerin bu yükümlülüğe istinaden temel ilk yardım müdahale tekniklerini öğrenmesi ve uygulayabilmesi önemlidir. Çalışmada STK'ların faaliyetlerine genellikle ve her zaman katıldığını ifaden eden bireylerin oranı sadece %7,9 olarak bulunmuştur. Büyük afetler sırasında kamu otoritesinin tüm afetzedelere aynı anda ve hızlı bir şekilde ulaşması hem teknik hem de fiziki açıdan mümkün olmamaktadır (Alkın, 2021). Bu bağlamda STK'lar kamunun ulaşamadığı, yetmediği veya eksik kaldığı afet durumlarda devreye girerek hem afetin hazırlık ve risk azaltma hem de müdahale ve iyileştirme aşamalarında önemli görevler yürütmektedir. Nitekim bu çalışmada ara sıra da olsa STK'ların faaliyetlerine katılım gösteren bireylerin hiç katılım göstermeyenlerden anlamlı derecede yüksek bir davranışsal tutuma sahip olduğu tespit edilmiştir. Bir başka deyişle STK'lar bireyi eğitim alma, afet acil durum çantası hazırlama, önemli bilgi ve belgelerini yedekleme, ilk yardım öğrenme gibi temel davranışlara yöneltmektedir.

Çalışmada katılımcıların afetlerle ilgili bilişsel ve davranışsal tutumları düşük bulunmuştur. Bireyler aile afet planları hakkındaki yeteri kadar bilgiye sahip olamamasının yansıra yaşadıkları evin/yurdun olası bir afete karşı güvenliği, yapısal olmayan risk unsurların neler olduğu ve bu risk unsurlarının azaltılması için nelerin yapılması gerektiği konusunda yeterli bir bilgiye sahip olmadıkları belirlenmiştir. Gezer ve Şahin (2022), olası bir deprem anında sosyal bilgileri öğretmen adaylarının nasıl davranması gerektiği konusunda yeterli bilgiye sahip olduklarını tespit etmiştir. Depremlerin son yıllarda sıkça yaşanmasının, deprem uzmanlarının medya yoluyla demeçler vermesinin, 2021 yılının afet yılı ilan etmesinin ve bu çerçevede yapılan kamu spotlarının bu sonuçta etkili olmuş olabileceği belirtilmiştir. Benzer bir çalışmada Endonezya'da ilköğretim kademesinde derse giren farklı branşlardan öğretmenlerin dâhil edildiği bir çalışmada öğretmenlerin afetlere ilişkin tutumları araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin bilişsel ve davranışsal tutumları yeterli düzeyde bulunmuştur. Araştırmada öğretmenlerin bilgi düzeyinin yüksek olmasının, onları afetlere karşı doğru davranışlara yönelttiği tespit edilmiştir (Atmojo, 2021). 1999'da yaşanan Kocaeli depreminde yaralananların yarısı, hayatını kaybedenlerinin ise yaklaşık % 3'ü yapısal olmayan risk unsurlarından kaynaklanmıştır (AFAD, 2014). Afet öncesi tehlike ve risk avının yapılması olası yaralanma ve can kaybını azaltacaktır. Katılımcıların duyuşsal tutumları ise yüksek bulunmuştur. Buna göre bireyler toplumsal duyarlılığın sadece afet anlarında artmasından, yaşadıkları ülkenin/şehrin afetlere maruz kalma ihtimalinden ve bu ihtimale karşın afetler öncesi gerekli önlemlerin alınmamasından kaygı duymaktadırlar. Ayrıca olası bir afet durumunda arama-kurtarma ekiplerinin kendilerine kısa zamanda ulaşmamasından ve afet sonrasında ise yeteri kadar maddi ve psikolojik destek bulamayacaklarından korkmaktadırlar. Türkan ve Kılıç (2017) üniversite öğrencilerini dâhil ettikleri çalışmalarında öğrencilerin bilişsel ve davranışsal tutumlarının düşüklüğüne karşın duyuşsal tutumlarının yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Japonya'da öğretmenlerin dâhil edildiği çalışmada bireylerin kaygı düzeyi ile hazırlık durumu arasında pozitif bir korelasyon bulunmuştur (Kawasaki vd.,2022). Afetler sonuçları itibari ile henüz afet deneyimi yaşamamış çocuk ve genç bireyler üzerinde korku ve endişe duygusunu oluşturabilmektedir. Henüz bir afete karşı hazır olmayışları afetlere karşı hissedilen bu korkunun nedenlerinden biridir. Bela ve ark. (2022) çalışmalarında hazırlık çalışmalarının afet korkusunu azalttığı ifade etmektedir. Sosyal medya veya geleneksel medya yoluyla afetlerle ilgili abartılı, manipüle edilmiş, bağlamından koparılmış, uydurma ve çarpıtma bilgilerin zaman zaman dolaşıma girmesi ve interneti çok yoğun kullanan genç bireylerin bu tip haberlere maruz kalması korku kaynaklarının bir diğer nedeni olabilir. Post-truth kavramıyla yakından ilişkili bu haberler bazı kaynaklar tarafından beğeni, tıklanma veya çok daha tehlikeli amaçlar uğruna kasten

paylaşılmaktadır (Göncü ve Sim, 2019). Bu bağlamdan yola çıkarak bireylerin afet eğitimini ilgili kurum/kuruluşlardan, tanınmış STK'lardan alması aşırı abartı ve çelişkili görülen bilgileri teyit kaynaklarından doğrulaması önemlidir.

Çalışmada bilişsel ve davranışsal tutum düzeylerinde cinsiyet yönünde bir farklılık tespit edilmemiştir. Benzer şekilde Chung ve Yen (2016) İlköğretimde kademesinde derse giren öğretmenleri dahil ettikleri çalışmalarında cinsiyet yönünden afet bilgi, tutum ve davranış düzeyinde bir farklılık tespit etmemiştir. Buna karşın Avustralya'da sosyoekonomik durumu düşük bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada kadınların afet farkındalık düzeyleri erkeklerden daha yüksek bulunmuştur (Teo vd., 2018). Yine Mersal ve Aly, (2016) ilköğretim öğretmenleri ile yaptıkları çalışmada kadın öğretmenlerin ilk yardım ve afet yönetimi konusunda erkek öğretmenlere göre daha bilgili ve becerikli olduğunu tespit etmiştir. Ancak duyuşsal tutum düzeyinde kadınların erkeklerden anlamlı derecede yüksek bir puana sahip olduklarını ortaya koymuştur. Bangladeş'te üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmada kadın öğrencilerin afetler konusunda ki kaygı düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Hasan vd., 2022). Bu bulgu ile ilişkilendirilebilecek başka bir çalışmada öğretmen adaylarının afetlerle başa çıkmada özgüven düzeyleri cinsiyet yönünden karşılaştırılmıştır. Çalışmada kadın öğretmen adaylarının erkek öğretmen adaylarına göre daha düşük düzeyde bir özgüven puanına sahip olduğu tespit edilmiştir (Zhu ve Zhang, 2017). Kadınlar afetlere karşı kırılgan olarak tarif edilen grupların içerisinde değerlendirilmektedir. Yaşadığı toplumun kendisine yüklediği rol ve sorumluluklar kadının bilişsel, duyuşsal ve davranışsal gelişimini şekillendirir. Erkeğe oranla daha az ekonomik gelire sahip olması, daha az eğitim alması sağlık hizmetlerinden daha az faydalanması ve afet yönetim süreçlerinde daha az dahil edilmesi kadını afetlere karşı kırılgan hale getirir (Okay ve İlkaracan, 2018). Bu anlamda kadınların duyuşsal tutum düzeylerinin erkeklerden yüksek olması kadınlara yüklenen sosyo-kültürel rol ve sorumlulukları ile açıklanabilir. Çalışmada farklı sınıflarda olma ile tutum düzeyleri arasında bir farklılık bulunmamıştır. Çalışmaya katılan bireylerin ders müfredatlarında afetlerle ilgili bir dersin olmayışı bunun nedeni olabilir.

Çalışmada daha önce bir afete maruz kalanların bilişsel afet tutumları kalmayanlardan anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Taşkiran (2018) ve Uzunyol (2013) benzer şekilde daha önce afet deneyimi yaşayanların farkındalık ve hazırlık düzeylerini afet deneyimi yaşamayanlara göre anlamlı düzeyde yüksek bulmuşlardır. Aynı şekilde Amerika'da yapılan bir çalışmada yoğun afet deneyiminin daha fazla hazırlık yapma ile ilişkisi olduğu sonucu bulunmuştur (Tkachuck vd., 2018). Afet deneyiminin ve müfredat değişikliklerinin sosyal bilgiler öğretmenlerinin eğitim sürecinde kullandıkları sınıf etkinlikleri üzerindeki ilişkisini incelendiği farklı bir çalışmada, afet deneyiminin ve müfredatların afet risk azaltma pratiklerine uygun şekilde revize edilmesinin öğretmenlerin afetlere ilişkin bilinç düzeyini arttırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmenlerin sınıf etkinliklerinde afet risk azaltmaya yönelik uygulamalara daha fazla yer vermeye başladığı bulgusuna ulaşılmıştır (Astuti vd., 2021). Afet deneyimi bireyi afet eğitim almaya veya afetlerle ilgili bilgi arayışına sevk etmiş olabilir. Ancak literatürde bununla ilgili farklı sonuçlar bulunmaktadır. Çocukların afet bilgisi, risk algısı ve hazırlık düzeylerinin Nepal-Türkiye örneğinde çalışıldığı bir çalışmada afet deneyimi ile afet bilgi düzeyi ve hazırlık seviyesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı ifade edilmektedir (Yıldız vd., 2022).

Çalışmada daha önce afet eğitimi alanların bilişsel ve davranışsal tutumları almayanlardan anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Duyuşsal tutum düzeyinde ise aksine afet eğitimi almayanların düzeyi alanlardan daha yüksek ve anlamlı tespit edilmiştir. Bu bulgu, daha önce afet eğitimi almayanların afet bilgi ve hazırlık düzeyi yetersiz olduğundan olası bir afet ihtimaline karşı yüksek bir endişe, korku ve kaygı duygu düzeyine sahiptirler şeklinde yorumlanabilir. Benzer bir sonuç tıp ve mühendislik fakültesi öğrencileri üzerine yapılan çalışmada da tespit edilmiş ve afet eğitimi alanların afet bilgi, hazırlık ve tutum düzeylerinin almayanlara göre yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Yiğit vd., 2019). Yine Öcal (2011) ve Çelebi (2014) afet eğitimi alanların

depreme dair bilgi ve tutum düzeylerinin almayanlara göre yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmada ilk yardım eğitimi alanların bilişsel ve davranışsal tutum düzeylerinin almayanlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. İlk yardım eğitimi ile afet eğitiminin konuları birbiri ile yakından ilişkili konulardır. Bu sebeple ilk yardım eğitimi alan bireyler, afet eğitimi konularından da eğitim aldıkları için afet tutum düzeylerinde olumlu bir artış görülebilmektedir. Ganpatro (2014) öğretmenleri dahil ettiği çalışmasında afet eğitimi veya ilk yardım eğitimin alanların afet bilgi düzeyinin almayanlara göre farklılık gösterdiği ancak bu farkın anlamlılık yaratacak düzeyde olmadığını ifade etmiştir.

5. SONUÇ

Türkiye’de afet eğitimlerinin okul tabanlı olarak verilmeye başlanması hem eğitimlerin sürdürülebilir olması hem de erken yaşta afet farkındalığının geliştirilmesi açısından oldukça önemlidir. Eğitimlerin başarılı olmasında öğretmenlere büyük bir sorumluluk düşmektedir. Bu noktada öğretmenlerin gerek üniversite yıllarında gerekse de öğretmenlik yıllarında aldıkları eğitimler veya bireysel çabaları neticesinde afetlere yönelik doğru bir tutuma sahip olması ve bu tutumlarını gelecek nesillere aktarabilmesi önemli görülmektedir. Bu çalışmada gelecekte afet eğitimlerini vermekle yükümlü olacak olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının afete yönelik tutumları ölçülmeye çalışılmıştır.

Çalışmada daha önce afet eğitimi ve ilk yardım eğitimi alanlarının oranı düşük çıkmıştır. Bireylerin herhangi bir STK’da faaliyette bulunma oranları yetersiz olarak tespit edilmiştir. Tutumlarına yönelik yapılan analizde katılımcıların hem bilişsel hem de davranışsal tutumları düşük bulunmuş, duyuşsal tutumları ise yüksek bulunmuştur. Kadınların olası bir afete karşı duyuşsal tutumları erkeklerden yüksek bulunmuştur. Daha önce afet deneyimi yaşayanların bilişsel tutumları yaşamayanlardan; afet eğitimi ve ilk yardım eğitimi alanların bilişsel ve davranışsal tutumları almayanlardan yüksek bulunmuştur. Afet eğitim almayanların ise duyuşsal tutumları alanlardan yüksek olarak tespit edilmiştir. Ara sıra da olsa bir STK’nın faaliyetine katılanların davranışsal tutumları hiç katılmayanlardan yüksek ve anlamlı bulunmuştur.

Birçok öğretmenlik programında YÖK tarafından 2018-2019 yılında geçerli olmak üzere önemli değişiklikler uygulanmaya başlanmış ve sosyal bilgiler lisans eğitimi programında afet eğitimi ile ilgili derslere yer verilmiştir. İleriki çalışmalarda bu değişikliklerini sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tutumlarına etkisi incelenebilir. Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmen adayları ile sınırlı bir çalışmadır. İleriki çalışmalarda başka üniversitelerde ve Sosyal Bilgiler Öğretmen adaylarının yanında Sınıf Öğretmeni adayları ve Fen Bilgisi öğretmen adaylarının dâhil olduğu geniş kapsamlı çalışmalar yapılabilir.

Teşekkür

Bu çalışma yazarın Elmaziye Temiz danışmanlığında yaptığı “Sosyal Bilgiler Eğitimi Öğrencilerinin Afetlerle İlgili Tutumları” adlı tezinden üretilmiştir. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 25.07.2019.

KAYNAKLAR

Alkın, R. C. (2021). Afet yönetiminde sivil toplum: İzmir depremi sonrası müdahale ve iyileştirme aşamaları üzerine bir inceleme. Karadeniz Araştırmaları. XVIII/70: 313-334.

Astuti, N. M. W., Werdhiana, I. K. ve Wahyono, U. (2021). Impacts of direct disaster experience on teachers' knowledge, attitudes and perceptions of disaster risk reduction curriculum implementation in Central Sulawesi, Indonesia. International Journal of Disaster Risk Reduction, 53, 101992. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2020.101992>

Atmojo, S. E. (2021). Natural disaster mitigation on elementary school teachers: Knowledge, attitude, and practices. *JPI (Jurnal Pendidikan Indonesia)*, 10(1), 12-22. <https://doi.org/10.23887/jpi-undiksha.v10i1.25060>

Bela, M., Keqmezi-Rexhepi, Z. ve Fisher, J. (2022). Teaching students about disaster preparedness: "If you are prepared, you need not fear". *Knowledge-International Journal*, 52(1), 133-137.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). Bilimsel araştırmannın temelleri. Nicel araştırmalar. Pegem Akademi, Ankara.

Chung, S. C. ve Yen, C. J. (2016). Disaster prevention literacy among school administrators and teachers: A study on the plan for disaster prevention and campus network deployment and experiment in Taiwan. *Journal of Life Sciences*, 10. <https://doi.org/10.17265/1934-7391/2016.04.006>

Çelebi, İ. (2014). Kayseri 112 acil sağlık hizmetlerinde görev yapan sağlık personelinin deprem bilgi düzeyi, depreme hazırlık durumu ve etkileyen etmenler. Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Ganpatrao, J. S. (2014). Knowledge and practices of school teacher regarding disaster management. *International Journal of Health System and Disaster Management*, 2(2), 98. <https://doi.org/10.4103/2347-9019.139055>

George, D. ve Mallery, M. (2016). IBM SPSS statistics 23 Step by step a simple guide and reference, 14. Baskı. Routledge, New York.

Gezer, M. ve Şahin, İ. F. (2022). Deprem eğitimi: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının depreme ilişkin bilgi düzeyleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 97-106. <https://doi.org/10.17556/erziefd.941878>

Gokmenoglu, T., Sonmez, E. D., Yavuz, I. ve Gok, A. (2021). Turkish Ministry of National Education school-based disaster education program: A preliminary results of the program evaluation. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 52, 101943. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101943>

Göncü, S. ve Sim, Ş. (2019). Post-truth zeminde suriyeli mülteciler hakkında çıkan haberlere dair bir inceleme. *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 1-28.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. ve Tatham, R. L. (2014). *Multivariate data analysis*, 7. Baskı. Pearson, Essex.

Hasan, M., Moriom, M., Shuprio, S. I. M., Younos, T. B. ve Chowdhury, M. (2022). Exploring disaster preparedness of students at university in Bangladesh. *Natural Hazards*, 111(1), 817-849. <https://doi.org/10.1007/s11069-021-05080-2>

IPCC, 2022: Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability. Contribution of working group II to the sixth assessment report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, M. Tignor, E.S. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegría, M. Craig, S. Langsdorf, S. Löschke, V. Möller, A. Okem, B. Rama (editörler)]. Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA, 3056 pp. <https://doi.org/10.1017/9781009325844>

Kawasaki, H., Yamasaki, S., Kurokawa, M., Tamura, H. ve Sonai, K. (2022). Relationship between teachers' awareness of disaster prevention and concerns about disaster preparedness. *Sustainability*, 14(13), 8211. <https://doi.org/10.3390/su14138211>

Kortak, V. (2019). Sosyal bilgiler eğitimi öğrencilerinin afetlerle ilgili tutumları. Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi.

Maya, İ. ve Sarı, B. (2018). Ortaokul öğretmenlerinin görüşlerine göre Türkiye'de afet eğitimi uygulamaları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 71, 49-65. <http://dx.doi.org/10.9761/IASSS7804>

Mersal, F. A. ve Aly, R. A. E. S. (2016). Developing disaster management and first aid guidelines for school teachers in Cairo Egypt. *Journal of Nursing Education and Practice*, 6(7), 41. <https://doi.org/10.5430/jnep.v6n7p41>

Nakano, G. ve Yamori, K. (2021). Disaster risk reduction education that enhances the proactive attitudes of learners: A bridge between knowledge and behavior. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 66, 102620. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102620>

Nakano, G., Suwa, S., Gautam, A. ve Yamori, K. (2020). Long-term evaluation of proactive attitudes toward disaster education in Nepal. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 50, 101866. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2020.101866>

Okay, N. ve İlkaracan, İ. (2018). Toplumsal cinsiyete duyarlı afet risk yönetimi. *Resilience*, 1-12. <https://doi.org/10.32569/resilience.431075>

Öcal, A. (2011). The relationship between earthquake knowledge and earthquake attitudes of disaster relief staffs. *Disaster Advances*, 4(1), 19-24.

Özmen, B. ve İnce, Z. D. (2017). Okul tabanlı afet eğitimi. *Resilience*, 1(1), 21-29. <https://doi.org/10.32569/resilience.356892>

Pinar, A. (2017). What is secondary school students' awareness on disasters? A case study. *Review of International Geographical Education Online*, 7(3), 315-331.

Suarmika, P. E., Arnyana, I. B. P., Suastra, I. W. ve Margunayasa, I. G. (2022). Reconstruction of disaster education: The role of indigenous disaster mitigation for learning in Indonesian elementary schools. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 72, 102874. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2022.102874>

Taşkıran, G. (2015). Bir kamu üniversitesi hastanesinde çalışan hemşirelerin afetlere hazır oluşluluk durumları. Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.

Teo, M., Goonetilleke, A., Ahankoob, A., Deilami, K. ve Lawie, M. (2018). Disaster awareness and information seeking behaviour among residents from low socio-economic backgrounds. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 31, 1121-1131. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2018.09.008>

Tkachuck, M. A., Schulenberg, S. E. ve Lair, E. C. (2018). Natural disaster preparedness in college students: Implications for institutions of higher learning. *Journal of American college health*, 66(4), 269-279. <https://doi.org/10.1080/07448481.2018.1431897>

Turan, S. (2019). 2018 Sosyal bilgiler öğretim programının disiplinlerarası yapısının incelenmesi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 2(2), 166-190.

Türkan, A. H. ve Kılıç, İ. (2017). Üniversite öğrencilerinin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutta afetlere yönelik tutumlarına ilişkin bir betimleme. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(1).

URL 1, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090617-1.htm> (Son erişim: 28.02.2023).

URL 2, <https://web.jrc.ec.europa.eu/dashboard/INFORMRISKCOUNTRYPROFILE2023/?no-header=1&v-vISO3=TUR&no-scroll=1> (Son erişim: 10.11.2022).

URL 3, https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3923/xfiles/turkiye-afet-farkindaligive-afetlere-hazirlik-arastirmasi_-2014-edited.pdf (Son erişim: 06.05.2019).

URL 4, <https://www.afad.gov.tr/afad-2021-afet-egitim-yilinda-51-milyon-kisiye-egitim-hedefini-asti-basin-bulteni-14122021> (Son erişim: 09.11.2022).

Uzunyol, B. (2013). 8. Sınıf öğrencilerinin doğal afetler hakkındaki bilgi düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde Üniversitesi.

Varol, N. ve Kırıkkaya, E. B. (2017). Afetler karşısında toplum dirençliliği. *Resilience*, 1(1), 1-9. <https://doi.org/10.32569/resilience.344784>

Yayla, U. (2016). Deprem bilgi düzeyi ve depreme hazırlıklı olma durumu: Erzincan ili. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane Üniversitesi.

Yıldız, A. (2014). Ülkemizde afet yönetimi, Gümüşhane örneği ile Gümüşhane’de yaşayan üniversite gençlerinin afetlerle ilgili bilgi düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane Üniversitesi.

Yiğit, E., Boz, G., Gökçe, A. ve Özer, A. (2019). Tıp ve mühendislik fakültesi öğrencilerinin afet konusundaki bilgi, tutum ve davranışları. In 3. International 21. National Public Health Congress.

Yildiz, A., Dickinson, J., Priego-Hernández, J. ve Teeuw, R. (2022). Children’s disaster knowledge, risk perceptions, and preparedness: A cross-country comparison in Nepal and Turkey. *Risk Analysis*, 1-15. <https://doi.org/10.1111/risa.13937>

Zhu, T. T. ve Zhang, Y. J. (2017). An investigation of disaster education in elementary and secondary schools: Evidence from China. *Natural hazards*, 89, 1009-1029. <https://doi.org/10.1007/s11069-017-3004-2>